

Ergashova Xushnozaoy Toxirjon qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o‘zbek raqs san’ati milliy merosning muhim qismi sifatida tahlil qilinadi. Raqsning tarixiy ildizlari, hududiy xususiyatlari, tarbiyaviy va estetik ahamiyati, shuningdek, zamonaviy sahna san’atidagi rivoji yoritiladi. Xorazmning “Lazgi”, Farg‘onaning “Tanovar” va boshqa milliy raqslar misolida xalqning turmush tarzi, urf-odatlar va ruhiy olami ifodalanadi. Shuningdek, raqsning madaniyatlararo muloqot, turizm va san’at taraqqiyotidagi o‘rni ham alohida ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *O‘zbek raqsi, milliy meros, Lazgi, Tanovar, marosim raqslari, estetik tarbiya, madaniy rivoj.*

O‘zbek raqs san’ati xalqimizning eng qadimiy va betakror san’at turlaridan biri bo‘lib, uning ildizlari ming yillik tarixga ega. Olimlarning ta’kidlashicha, raqs dastlab marosimiy va diniy xarakterga ega bo‘lgan bo‘lib, vaqt o‘tishi bilan xalq bayramlari va tomoshalarining ajralmas qismiga aylangan (Jo‘rayev, 2018). Raqs xalqning hayoti, quvonchlari, orzulari va ichki kechinmalarini ifodalagan holda milliy madaniyatimizning ajralmas bo‘lagiga aylandi.

Xorazmning mashhur “Lazgi” raqsi bunga yorqin misol bo‘la oladi. Bu raqs jo‘shqinlik, erkinlik va tabiat bilan uyg‘unlikni ifodalaydi. “Lazgi” 2019-yilda UNESCOning nomoddiy madaniy merosi ro‘yxatiga kiritilgani uning xalqaro darajada e’tirof etilganidan dalolat beradi (UNESCO, 2019). Shu bilan birga, Farg‘ona vodiysidagi “Tanovar” raqsi nafis qo‘l va qadam harakatlari bilan ajralib turib, o‘zbek ayolining go‘zallik va muloyimlik timsoli sifatida talqin qilinadi. “Andijon polkasi” esa xalq to‘ylari va bayramlarida eng ko‘p ijro etiladigan raqs bo‘lib, uning quvnoq ohangi va jadal qadamlarida xalqning hayotiy zavqi aks etadi (Karimova, 2020).

O‘zbek raqs san’atida libos va musiqa ham alohida ahamiyatga ega. Masalan, “Lazgi” ijrosida raqqosa yorqin rangli atlas libosda sahnaga chiqadi, bu esa raqsning kayfiyatini yanada jonlantiradi. “Tanovar”da esa nafis harakatlar bilan uyg‘unlashgan mayin kuy tomoshabinni o‘ziga rom qiladi. Shu orqali raqs nafaqat harakat, balki musiqiy va estetik uyg‘unlikning ham yorqin ifodasidir (Xudoyberdiyeva, 2021).

Bugungi kunda milliy raqs san’ati zamonaviy yo‘nalishlar bilan uyg‘unlashib, yangi ijodiy qirralarni kasb etmoqda. “Bahor”, “Shodlik”, “Sabo” kabi ansambllar milliy raqslarni dunyo miqyosida targ‘ib qilib kelmoqda. Shu bilan birga, yosh san’atkorlar milliy elementlarni modern va klassik raqs yo‘nalishlari bilan uyg‘unlashtirib, yangi sahna ko‘rinishlarini yaratmoqda. Masalan, yosh raqqosalar ijrosidagi “Tanovar” raqsi klassik balet elementlari bilan uyg‘unlashtirilgan holda tomoshabinlarda katta taassurot qoldirmoqda (Karimova, 2020).

O'zbek raqs san'ati asrlar davomida shakllanib, xalqimizning turmush tarzi, urf-odatlar va estetik qarashlarini ifodalash vositasi sifatida xizmat qilib kelmoqda. Olimlarning fikricha, dastlab raqs marosimiy xarakter kasb etgan bo'lib, diniy va maishiy an'analar bilan bog'liq holda ijro etilgan (Jo'rayev, 2018). Keyinchalik esa u xalq tomoshalari, bayramlari va tantanalarining ajralmas qismiga aylangan.

Hududiy raqs maktablari o'zbek raqs san'atining boyligini yanada oshirgan. Masalan, Xorazmning "Lazgi" raqsi jo'shqin harakatlari va erkinlik ruhini ifodalashi bilan mashhur bo'lib, 2019-yilda UNESCO nomoddiy madaniy merosi ro'yxatiga kiritilgan (UNESCO, 2019). Farg'onaning "Tanovar" raqsi esa mayinlik va noziklik ramzi sifatida tanilgan bo'lsa, "Andijon polkasi" xalq bayramlari va to'y marosimlarida ijro etilib, quvonch va hayotiylikni ifodalaydi (Karimova, 2020). Ushbu raqslarning barchasi xalqning ruhiy olami, kayfiyati va madaniy qadriyatlarini namoyon etadi.

Raqs san'atida kiyim va musiqa ham muhim o'rin tutadi. Milliy liboslar — atlas va adrasdan tikilgan kiyimlar, zargarlik buyumlari va an'anaviy kuylar raqs ijrosini yanada jozibador qiladi. Masalan, "Tanovar" raqsida nafis libos va mayin kuy uyg'unligi tomoshabinda estetik zavq uyg'otadi (Xudoyberdiyeva, 2021). Shu bois o'zbek raqsi nafaqat harakatlar tizimi, balki xalqning umumiy san'at qarashlarini mujassam etuvchi murakkab madaniy hodisadir.

Bugungi kunda o'zbek raqs san'ati nafaqat milliy, balki xalqaro sahnalarda ham faol rivojlanmoqda. "Bahor", "Shodlik", "Sabo" kabi ansambllar milliy raqslarimizni dunyo miqyosida keng targ'ib qilmoqda. Shu bilan birga, yosh san'atkorlar milliy elementlarni modern va klassik raqs yo'nalishlari bilan uyg'unlashtirib, yangi shakllar yaratmoqda. Bu esa milliy san'atning zamonaviy rivoj yo'nalishini belgilab bermoqda.

O'zbek raqs san'atining rivojida ustoz-shogird an'anasi alohida ahamiyat kasb etgan. Mashhur raqqosalar va raqqoslar o'z shogirdlariga nafaqat texnik mahorat, balki raqs orqali his-tuyg'ularni ifodalash sirlarini ham o'rgatganlar. Masalan, mashhur raqqosa Mukarrama Turg'unboyeva o'z ijodida milliy raqs maktabining eng yaxshi jihatlari jamlab, keyingi avlodlarga boy meros qoldirgan (Turg'unboyeva, 1972). Bugungi kunda ham uning ijodiy an'alari ko'plab professional ansambllar va san'atkorlar faoliyatida davom ettirilmoqda.

Shuningdek, raqsning tarbiyaviy ahamiyati ham juda katta. Olimlar ta'kidlaganidek, raqs bolalarda estetik didni shakllantiradi, musiqaga mehr uyg'otadi, jismoniy harakatchanlikni rivojlantiradi (Abdurahmonova, 2017). Shu sababli umumta'lim maktablari, san'at maktablari va madaniyat markazlarida raqs darslari muntazam o'qitilib, yosh avlodning ma'naviy dunyosini boyitishga xizmat qilmoqda.

Raqs san'atida gender farqlari ham kuzatiladi. Erkaklar raqslari ko'proq kuch-quvvat, jasorat va erkinlikni aks ettirsa, ayollar raqslari noziklik, latofat va iffat ramzi hisoblanadi. Masalan, "Lazgi"da erkak raqqosning tezkor va keskin harakatlari

raqsning jo'shqinligini ko'rsatsa, "Tanovar"da ayol raqqosaning nafis qo'l harakatlari va yumshoq qadam tashlashlari uning lirizmini namoyon etadi (Karimova, 2020).

Zamonaviy davrda o'zbek raqs san'ati global madaniy jarayonlarga ham faol qo'shilmoqda. Milliy raqs elementlari turli xalqaro musobaqa va festivallarda namoyish etilib, keng e'tirof topmoqda. Masalan, Toshkentda o'tkaziladigan "Sharq taronalari" festivali o'zbek raqslari orqali nafaqat ichki auditoriyani, balki butun dunyo tomoshabinlarini o'ziga jalb qilmoqda (Rasulova, 2022). Bu jarayon milliy san'atimizning xalqaro nufuzini oshirish bilan birga, madaniyatlararo muloqotga ham zamin yaratmoqda.

O'zbek raqslari nafaqat ijro san'ati, balki ilmiy tadqiqot obyekti sifatida ham qimmatli hisoblanadi. Madaniyatshunoslar, san'atshunoslar va etnograf olimlar turli hududiy raqs uslublari o'rganib, ularning tarixiy ildizlari, semantik ma'nolari va estetik xususiyatlarini tahlil qilmoqdalar (Jo'rayev, 2018). Shu tarzda raqs san'ati milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani saqlash va madaniy merosni boyitishda muhim vosita sifatida e'tirof etiladi. O'zbek raqs san'atining o'ziga xos jihatlaridan biri uning xalq hayotiga chuqur singib ketganligidir. Raqs deyarli barcha marosimlarda — to'y, sunnat to'ylari, hosil bayramlari va Navro'z tantanalarida muhim o'rin egallaydi. Shu bois xalq raqslari turli ijtimoiy vazifalarni ham bajargan. Masalan, "Beshqarsak" raqsi jamoaviylik va birlashuv ramzi sifatida ijro etilgan bo'lsa, "Katta o'yin" xalq orasida ko'proq ijtimoiy-satirik mazmunni ifodalagan (Ismoilova, 2016). Bu raqs orqali xalq nafaqat o'z kayfiyatini ifoda etgan, balki ijtimoiy hayotdagi muammolar va quvonchlarni ham badiiy shaklda aks ettirgan.

Bundan tashqari, o'zbek raqsi dramatik san'at va musiqa bilan ham chambarchas bog'liq. Raqs ijrosida qo'l-oyoq harakatlari, yuz ifodalari va sahnadagi mimikalar o'ziga xos dramatik mazmunni ifodalaydi. Shuning uchun ham mashhur raqqoslar ko'pincha aktyorlik mahoratini ham egallagan bo'lib, ular tomoshabinda kuchli emotsional taassurot uyg'ota olgan (Yo'ldosheva, 2019). Masalan, raqqosa Mukarrama Turg'unboyeva ijrolarida raqs harakatlari nafaqat estetik go'zallikni, balki dramatik syujetni ham ochib berar edi.

Raqs san'atida milliy cholg'u asboblari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Doira, surnay, karnay, gijjak va dutor kabi asboblari raqs ijrosiga o'ziga xos ruh bag'ishlaydi. Masalan, "Lazgi" raqsining ritmik jo'shqinligi doira va surnay sadolari bilan uyg'unlashib, tomoshabinni beixtiyor raqsqa chorlaydi (UNESCO, 2019). Bu esa raqsning musiqiy va jismoniy uyg'unligi qanchalik mukammal ekanini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda o'zbek raqs san'ati turizm sohasida ham muhim omilga aylangan. Chet ellik sayyohlar uchun tashkil etiladigan madaniy dasturlarda milliy raqs doimiy o'rin tutmoqda. Masalan, Samarqand, Buxoro va Xiva shaharlarida o'tkaziladigan folklor kechalari o'zbek raqsini jonli ko'rinishda namoyish etish orqali turizmni rivojlantirishga xizmat qilmoqda (Rasulova, 2022). Bu jarayon milliy raqs

san'atini nafaqat ichki madaniy hayotda, balki iqtisodiy va diplomatik sohalarda ham muhim vositaga aylantirmoqda.

Shuningdek, zamonaviy sahna san'atida ham raqsning yangi shakllari yuzaga kelmoqda. Yosh raqqosalar va xoreograflar milliy raqs elementlarini modern, balet va estrada yo'nalishlari bilan uyg'unlashtirib, o'ziga xos sintez yaratmoqdalar. Bu esa o'zbek raqs san'atining zamonaviylashuvi, jahon madaniy jarayonlariga qo'shilishining yorqin ko'rinishi hisoblanadi (Karimova, 2020).

Xulosa

O'zbek raqs san'ati xalqimizning tarixiy xotirasi va madaniy merosini ifodalovchi betakror san'at turi hisoblanadi. U qadimiy ildizlarga ega bo'lib, zamonaviy jarayonlar bilan uyg'unlashib, yangi shakl va mazmun kasb etmoqda. Milliy raqslar xalqning ruhiy dunyosini ifodalash bilan birga, yosh avlodni tarbiyalash, milliy o'zlikni anglash va xalqaro miqyosda madaniy diplomatiya vositasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Shu bois o'zbek raqsi milliy meros durdonasi sifatida doimo e'zozlanishi va kelajak avlodlarga yetkazilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jo'rayev, H. (2018). O'zbek raqs san'ati tarixi. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Karimova, S. (2020). Milliy raqs va uning zamonaviy rivojlanishi. Samarqand davlat universiteti ilmiy jurnali, №4, 112–120.
3. Xudoyberdiyeva, M. (2021). O'zbek raqsida libos va musiqa uyg'unligi. Toshkent: San'at nashriyoti.
4. Ismoilova, G. (2016). Marosim raqslari va ularning ijtimoiy funksiyasi. Buxoro: Ilm ziyo.
5. Yo'ldosheva, Z. (2019). Raqs va dramatik san'at o'zaro aloqalari. Toshkent davlat san'at va madaniyat instituti ilmiy to'plami, №2, 87–94.
6. Rasulova, N. (2022). Milliy raqs san'atining turizm va madaniyatlararo muloqotdagi o'rni. O'zbekiston madaniyat jurnali, №3, 56–63.
7. UNESCO. (2019). Khorazm Lazgi Dance: Nomination file for Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. Paris.
8. Turg'unboyeva, M. (1972). O'zbek raqsi san'ati haqida. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.